

Svetopisemska izhodišča za presojo materialnih dobrin

UVOD

Obravnavo področja materialnih dobrin Cerkev in njenega premoženja praviloma utemeljujemo na podstati biblično-teološkega nauka. Navsezadnje zakonski predpisi Zakonika cerkvenega prava, ki narekujejo razlago in uporabo materialnih dobrin Cerkev, predpostavljajo biblični nauk. Posebno mesto pri razumevanju materialnega blagostanja in ekonomije pa ima tudi nauk II. vatikanskega koncila. Danes si sodobna ekonomija drzne razlagati delovanje Cerkev in velikokrat svoj vzorec mišljenja prenaša na področja družbenih vezi, ki niso prvovrstno ekonomska. Teološki in religiološki pogled, pogled proti toku, zahteva ponovno obravnavo tako zemeljskih dobrin, cerkvenega premoženja kot tudi ekonomije. Tako kot pravi Wittgenstein: *tako, kot oko opazuje okolje, nikoli pa samo sebe, je pri raziskovanju objekta vedno potrebno izstopiti iz njega – če pa to ni mogoče, uporabiti vsaj zrcalo, je za današnji ekonomizirani čas in družbeno razumevanje cerkvenega gospodarskega prostora biblično ekonomsko čtivo nujen začetek objektivne, pereče in polemizirane razprave o premoženju Cerkev. Ne samo, da si ne moremo zatiskati oči pred prvobitnim konceptom *homo economicus**

ter njegovih motivov in odločitev o ravnanju in povečevanju svojega dobička, tudi ne moramo zaobiti vprašanja ali se "(dobro) ekonomsko za Cerkev" splača ter kakšen je vpliv morale in zaupanja na kvaliteto Cerkev kot institucije pri upravljanju svojega premoženja. Vprašanje, zakaj delati dobro, ali je človek dober ali ne, ali smo družba tajkunov¹ ali sosedov, so vprašanja, ki so ključna za sodobno krščanstvo. Če ga pojasnujemo s pomočjo izvirne ekonomske terminologije, postane veliko bolj jasno in sodobno. Neasketski pogled na svet, spoštovanje zakonov in osebne lastnine so ključna dediščina hebrejske kulture. Ideja o napredku in linearno dojemanje časa pa dajeta smisel našemu življenju. Kakšen je namen materialnih dobrin naproti njenemu Božjemu namenu, koliko so v prid človeštvu, če z njimi pravilno (gospodarno) ravnamo in kakšne so posledice njihove zlorabe. Z obzirom na vse to lahko poskušamo odgovoriti na vprašanje vrednosti in namena dobrin, materialnega blagostanja in bogastva.

DOBROTA IN LEPOTA USTVARJENIH STVARI

Danes vemo, da so Judje odigrali ključno vlogo pri oblikovanju sodobne

evroameriške kulture in njenega ekonomskega sistema (Sedláček 2014, 59). Pomen, ki ga je imel judovski nauk pri oblikovanju moderne kapitalistične ekonomije, je nepogrešljiv. Krščanstvo, ki temelji na Stari zavezi, je imelo kasneje pomemben vpliv pri oblikovanju kapitalizma in ekonomske znanosti. Poseben prispevek, ki ga v ekonomskem smislu pridobimo s krščanstvom, pa je sprememba dojemanja ekonomske antropologije in etosa. Vpliv hebrejskega mišljenja na razvoj tržne demokracije presega meje tega prispevka, velja pa poudariti, da Stara zaveza podaja *moralno* utemeljitev blagostanja. Človekova razsežnost storilnosti in preračunljivosti dobi skozi oko Stare zaveze za družbeno-ekonomsko vrednoto drugačno (lahko bi rekli skoraj ontološko) razsežnost. Hebrejci ne zavračajo materialnega bogastva, temveč polagajo v upravljanje imetja veliko odgovornost. Kot bomo videli, pušča Stara zaveza s pomočjo etike in morale, z moralnostjo kot največjo gonilno silo hebrejske zgodovine, velik pečat na razumevanje vrednosti in vrednoti premoženja oziroma materialnih dobrin.

Že v prvi knjigi Stare zaveze, v Prvi Mojze-sovi knjigi, pisec posebej poudarja dobroto in lepoto ustvarjenih stvari: *Bog je videl, da je svetloba dobra* (1 Mz 1,4), prav tako po ločitvi in razmejitvi kopnega in zbranih voda zaključí: *Bog je videl, da je dobro* (1 Mz 1,10). V besedilu vidimo, da podoben zaključek sledi opisu stvarjenja zelenja, rastlinja in drevja (1 Mz 1,12); stvarjenju večje luči (sonca) in manjše luči (mesec) (1 Mz 1,18); velikih morskih živali in drugih morskih živih bitij (1 Mz 1,21); po stvarjenju zveri, živine in vse laznine na zemlji (1 Mz 1,25). Sklepni obrazec *Bog je videl, da je dobro* zaokroža z besedo ustvarjen začetek sveta in človeštva. Besedo *dobro* (heb. *tôb*) prevajamo v grškem jeziku z besedo *kalos* (lep) in *agathos* (dober). V luči besedila o stvarjenju pisec uporablja ta pridevnik ob opisu ustvarjenih stvari, ki človeku preskrbujejo srečo in olajšujejo njegovo življenje. Kar iz filozofsko-teološkega vidika pomeni, da ima v Bogu svoj izvor vse ustvarjeno. *Bonum est*

diffusivum sui – dobro se deli samo po sebi. Drugače rečeno, če želimo dostojno in polno življenje, moramo priti do bližnjega in iskati njegovo dobro.² Gašpar (2006, 97) razlaga, da stvarjenje iz nič v sebi opredeljuje idejo časa – vse je ustvarjeno s časom in v času. Čas je mogoče izkusiti samo tam, kjer se dogajajo spremembe. Zato ustvarjen svet (kot sistem) ni zaprt sistem, v katerem bi moralo ostati vse tako, kakor je bilo na začetku, ampak je odprt sistem, kjer so razvoj in spremembe povezane z izkušnjo časa. Hebrejska izkušnja je tako tesno povezana s tem svetom in ne z nekakšnim abstraktnim krajem. Zato tudi tisti, ki se raduje v zemeljskem imetju, a priori ne dela nič slabega.³

NAPREDEK KOT VIR RAZVOJA

Sedláček (2014, 61) v luči linearnega razumevanja časa in zgodovine opredeljuje pomen starozavezne ideje o napredku in s konceptom posvetnosti navaja obliko starozavezne desakralizacije oziroma odvzema božanskosti *junaka, vladarja in prirode*. Judje namreč pojmujejo čas linearno, za njih ima svoj začetek in svoj konec, ima torej svoj razvoj in s tem tudi svoj smisel. Judovska vera je zato vera v zgodovinski napredek, napredek na tem svetu, kar kasneje postane gonilna sila nastanka znanosti in upov naše civilizacije.⁴ Tekom zgodovine idejo napredka zaznamuje mnogo sprememb in jo danes razumemo precej drugače. Če je prvotno vsebovala duhovno predstavo, danes napredek dojemamo izključno v ekonomskem ali znanstveno-tehničnem smislu. Za Jude velja, da če človeku na svetu (materialno, ekonomsko) uspeva, je to izraz Božje naklonjenosti. Sombart (1997, 151), nemški ekonomist in sociolog, pritruje temu in pravi, da judovska literatura, zlasti Sveta pisma in Talmud, navaja zelo malo odlomkov, ki hvalijo revščino in jo povzdigujejo kot nekaj velikega in plemenitejšega od bogastva. Na drugi strani pa najdemo stotine odlomkov, v katerih je bogastvo sprejeto kot Gospodov blagoslov, kajti zloraba bogastva je nevarnost,

pred katero opozarja. Povzamemo lahko, da starozavezni nauk tako rekoč ne pozna zmrdovala nad bogastvom ali opevanja hvale revščini in preprostosti. Korenito zavračanje najdemo šele v Novi zavezi, na primer v priliki o Lazarju.

USTVARJENI SVET IN STVARI, KI SLUŽIJO ČLOVEKU

Vrnimo se k zgodbi stvarjenja. Rekli smo, da hebrejsko mišljenje ob doživljanju, uživanju oziroma uporabljanju katerekoli (materialne) stvari, kar je ustvarjeno za dobro človeka, z razliko kasnejše grške filozofije, dobrote ne meri v odvisnosti do nekakšnega abstraktnega dobrega, temveč se meri v odvisnosti odnosa človeka do stvari – dobrega naproti Stvarniku, ker izvira iz njega (Ps 8,5-9). V luči stvarjenja je osmišljen in utemeljen smoter ustvarjenih stvari, kar pomeni njihova naravnost za človeka oziroma, da služijo človeku. Če rečemo drugače, po ustvarjenih stvareh, kot najpopolnejšemu delu Stvarnika, vključno z materialnim bogastvom, ki ga človek uživa, človek prihaja do Boga. Ustvarjen svet je *de rerum natura* za človeka. Ko starozavezni pisec poudari, da je vse ustvarjeno dobro, opiše stvarjenje človeka kot soavtorja stvarstva ter njegov odnos do drugih ustvarjenih stvari kot izpolnjevalca stvaritve: "Glejta, dajem vama vse zelenje s semenom, ki raste po vsej zemlji, in vse sadno drevje, katerega sadje nosi seme. /.../ Bog je videl vse, kar je naredil, in glej, bilo je zelo dobro" (1 Mz 1,28–31).

Človek je udeležen pri (u)stvarjenem in ga nenehno (so)tvori; kreira svojo realnost in svoj objektivni svet.⁵ Človek, ki je postavljen za gospodarja nad ustvarjenim svetom, postane odgovoren za to, da bo ustvarjeno pripeljal k polnemu razcvetu. Kot bomo videli, ravno v zvezi z osvoboditvijo iz egiptovskega suženjstva postane ključna vrednota judovskega mišljenja svoboda in odgovornost. Naš objektivni realni svet je nastal z (u) stvarjenjem, zato realnost in danost in ne pasivnost. Starozavezno dožemanje resničnosti

predstavlja nekakšno ustvarjanje konstrukta, (real)izacijsko dejanje ter imputacijo smisla in reda.⁶ Drugače rečeno, potrebno je razumeti, da človekova deležnost pri (do)ustvarjanju ne pomeni le njegovega deleženja pri družbenem do-ustvarjanju v najširšem smislu, ampak pri ustvarjanju vsakršnega pravnega in ekonomskega modela v najožjem smislu. Skozi inputirani pravni in ekonomski model, skozi ta red, se kaže njegova realnost in njegov smisel (kralj Salamon je to spoznal in se Gospodu za to velikodušno zahvaljeval: Mdr 9,1–3; podobno pritrjuje Sirah: Sir 17,2–4). Ustvarjen svet in stvari so ustvarjene zaradi človeka, človek jih sme in mora uporabljati, zanj so nujne in neizogibne, saj mu služijo za njegovo dostojanstvo in njegov napredek.⁷

BOGASTVO KOT POSEBNI BOŽJI BLAGOSLOV

Skozi dogodek stvarjenja Bog človeku Spodari na razpolago vse ustvarjeno. Človek kot gospodar nad ustvarjenim svetom, v obziru materialnih dobrin, postane oskrbljen, v izobilju oziroma postaja bogat. Pridevnik *bogat* prvič srečamo že v prvi Mojzesovi knjigi, kjer svetopisemski pisatelj opisuje očeta vere: "Abram je bil silno bogat z živino, s srebrom in z zlatom." (1 Mz 13,2)

Svetopisemski komentarji običajno opisujejo Abrahamovo vero, zaupanje in odločitev, da gre v neznano. A iz zgoraj navedenega citata je razvidno, da je imel Abraham tisto, o čemer so mnogi lahko le sanjali. Takratnim enostavnim nomadskim ljudstvom je pomenilo imeti živino največje bogastvo.⁸ Kadar pa se temu doda še srebro in zlato, je to skozi celotno zgodovino človeštva nekaj najdragocenejšega, kar obstaja na zemlji. Na ta način je imel Abraham prednost pred svojimi sodobniki. Ob tem ne čudi, da je tudi Abrahamov sin Izak lahko Rebeki, svoji življenjski izbranki, ponudil zlat obroček in dve zlati zapestnici za njeni roki (1 Mz 24,22). Še več, Abrahamov sluga se pred Labánom, Rebekininim bratom, svečano hvali: "Gospod je silno blagoslovil mojega gospoda,

tako da je obogatel. Dal mu je drobnice in goveda, srebra in zlata, hlapcev in dekel, kamel in oslov." (1 Mz 24,35) Podobno beremo tudi za najbolj slavnega Izraelovega kralja Davida v 1 Krn 29,28: "Umrli je v lepi starosti, poln let, bogastva in slave." Med drugim tudi kralja Salamona Bog nagraduje ne samo za modrost in znanje za kar prosi, temveč mu v obilju nakloni vse ostalo materialno bogastvo (2 Krn 1,11–12).

V ostalih svetopisemskih besedilih obstaja množica navedkov, ki govorijo o bogastvu kot posebnemu Božjemu blagoslovu. Skozi zgoraj omenjene primere Abrahama, Davida in Salamona opazimo, da Bog daje svoje bogastvo in blagoslov vernim in ponižnim, vsakemu na svoj način. V odnosu do bogastva pa lahko človek zaide v vsaj tri nevarnosti. O malikovanjih govorimo, kadar človek zaradi bogastva zapade v zmoto in časti bogastvo namesto Boga. Bogastvo človeka zaposli, da se ukvarja z njegovim zbiranjem in kopičenjem, medtem ko svoje dostojanstvo ter svoje medsebojne odnose povsem zaduši. Najbolj usodno pa je lahko, kadar človek bogastvo pridobiva na nepošten način, bodisi na način nasilne prilastitve bodisi da drugi zaradi tega pristanejo v pomanjkanju.⁹ Biblična besedila pogosto govorijo tudi o nasprotju bogastva, o revežu in o revščini. A preden pogledamo na socialna orodja, ki jih razvije Stara zveza in način, kako se izogniti Sodomi, je pomembno da poudarimo koncept *moralne utemeljitve bogastva*, ki je ključen za razumevanje starozavezne razsežnosti blagostanja. Sombart (1997, 150) opisuje, da je bila tako kot ostalim tujim prvinam (mišljene so zgodbe) v judaizmu tudi njim dana etična razsežnost docela v duhu genialnosti religije. Rečeno drugače, starozavezne zgodbe uvajajo moralno razsežnost ter utemeljujejo in dojemajo zgodovino prav iz perspektive morale.

MATERIALNE STVARI V RAZCEPU DOBREGA IN ZLA

Sedláček (2014, 75) govori celo o dobrem in zlu, in pravi, da z razliko od Sumercev,

ki so verjeli v dualizem, v dobra in zla božanstva, Judje verjamejo prav v nasprotno: svet je ustvaril dobri Bog, zlo pa je nastalo kot posledica nemoralnih človeških dejanj. Na ta način starozavezna zgodovina poteka v soodvisnosti od moralnosti človeških dejanj. Za primer lahko vzamemo izgon iz Raja, ki je posledica Evine in Adamove neposlušnosti (1 Mz 3,22). Razliko najlepše podaja zgodba o vesoljnem potopu. Stara zveza navaja kot razlog potopa propad človeštva, ker se je zlo preveč razpaslo (1 Mz 6,5).¹⁰ Ob tem lahko naštejemo še druga pomembna mesta, ki nakazujejo na (a)moralno dejanje in njegove zgodovinske posledice: uničenje Sodome in Gomore je bilo posledica pregreh v obeh mestih (1 Mz 18,20–21), štirideset let življenja v puščavi pred vstopom v obljubljeni deželo je bila kazen za upor na gori Sinaj (5 Mz 1,34–35) itd. Iz današnje perspektive lahko rečemo, da je v večini moralna razsežnost popolnoma izginila iz ekonomskega mišljenja, ki ga nadomešča t. i. Mandevillov koncept zasebnih pregreh, kjer je zasebna morala nepomembna in kjer *nevidna roka trga* spremeni zasebne pregrehe v splošno dobro.¹¹ Dokler so se starozavezno ljudstvo ali njegovi predstojniki ravnali po Božjih zakonih, je Izrael zmagoval v bojih,¹² se veselil spoštovanja sosednjih ljudstev,¹³ in kar je v okviru konteksta materialnih dobrin najpomembnejše – uspevalo je njihovo gospodarstvo in materialno blagostanje (5 Mz 7,10–16).¹⁴

Sedláček (2014, 79) pravi, da gre nedvomno za prvi historično dokumentirani poskus pojasnjevanja ekonomskega cikla. V časih, ko je Izrael upošteval zakone in pravičnost, ni zatiral vdov in sirot ter je poslušal Gospodove ukaze, je ljudstvo uspevalo. V nasprotnem primeru pa je nastala gospodarska in družbeno kriza (2 Mz 22,21–23; 2 Kr 13,1–3).¹⁵

SUŽNJI "BREZPLAČNE HRANE"?

V današnjem času je ponovno oživilo zavedanje pomembnosti morale in zaupanja ter njun vpliv na ekonomijo in posledično

na gospodarsko rast. Koncept etike je danes potrebno na nov način vzpostaviti v obliki merjenja kvalitete Cerkve kot institucije, predvsem za njene finančne ustanove, ki so velikokrat uporabile neevangeljska sredstva za zagotavljanje varnosti pred permanentnim materialnim pomanjkanjem oziroma za zagotavljanje materialnih sredstev. Morala je Hebrejcem pomenila najboljšo investicijo, ki so si jo lahko izmislili. Spoštovanje pravičnosti je bila zagotovitev za materialno varnost. Povedano drugače, paziti na pravila in moralno življenje se jim je bogato *materialno splačalo*. Spoštovanje te pravičnosti spada v kontekst življenja tukaj na Zemlji in tudi moralni obračun ni bil preložen v posmrtno življenje, ampak se je zgodil že na Zemlji: "*Glej, pravični je v zemlji poplačan, koliko bolj, kdor je krivičen in grešen!*" (Prg 11,31)¹⁶ Med drugim omenimo, da je iskanje pravila Božje pravičnosti na Zemlji in iskanje algoritma plačila za greh temeljna tema hebrejskega nauka. Delati dobro zaradi *dobička* pomeni etiko zreducirati na hedonistično raven. Immanuel Kant, najpomembnejši novodobni mislec s področja etike, odgovarja, da če opravimo "moralno" dejanje na temelju ekonomskega računa in pričakujemo nagrado, se moralnost tega dejanja izgubi. Hebrejska literatura zapletenost tega vprašanja prikaže v eni najlepši starozavezni knjigi, in sicer v Jobovi knjigi (Job 1,8–12). Job ne živi moralno zato, ker je to koristno, in ni grešil, četudi bi bila edina nagrada zanj smrt (Job 27,5–6).¹⁷

Zakaj torej delati dobro in se držati jasnih (eksogenih) pravil? Judje so morali ne samo spoštovati Postavo, ampak jo tudi ljubiti, zato, ker je dobra (5 Mz 11,18; Ps 119,97; Ps 1,1–2). Njihov odnos do Postave ni smel biti odnos zaradi dolžnosti, kar je danes poznano kot ključna prvina Kantove etike, temveč je bil odnos hvaležnosti ljubezen. Hebrejci so morali delati (dajati) dobro zato, ker se jim je (prejeto) dobro že zgodilo.¹⁸ Spomnimo se pri povedi o stvarjenju in pridevniku, s katerim pisec (prejeto) *dobro* opisuje kot ustvarjeno za človeka. Pravni sistem, kot ga poznamo danes

eksistira v direktnem nasprotju, saj v njem ni nobene samoumevne besede o ljubezni ali hvaležnosti. Žal si marsikdo, bodisi v laični bodisi cerkveni instituciji, uspešnost (materialno plačilo) utemeljuje na preračunljivi verjetnosti, ki določa, kdaj se posamezen zakon splača kršiti in kdaj ne. Hebrejska misel in judovski način življenja se pravzaprav izkažejo kot cenjeni atributi. Materialne dobrine, ki so naša last, si nas do določene mere lastijo in nas zavezujejo. Materialno udobje, ki se danes vsiljuje kot mejnik uspešnosti in vir moči v družbi, zrcali pravzaprav svoj paradoks in dilemo. Mojzes je svojemu ljudstvu, kot eno svojih največjih dejanj, enkrat za vselej določil, da je bolje ostati lačen in svoboden, kot biti suženj "brezplačne hrane".

Kot smo videli, se hebrejsko mišljenje odlikuje z doslednim ločevanjem svetega in posvetnega. Stara zaveza jasno razmeji, da v življenju enostavno obstajajo področja, ki so sveta in o katerih ni dovoljeno kakorkoli materializirati oziroma povečevati njihovo učinkovitost oziroma materialno blagostanje (Eliade 1959). Kot dober primer in zgled temu izpostavimo priliko o soboti (2 Mz 20,8–11).¹⁹ Nova zaveza in njen pogled na materialne dobrine vključuje judaizem (Staro zavezo) in grško mišljenje. Temu dodaja docela novo razsežnost odreditve, kot odpuščanja naših dolgov oziroma grehov. Krščanstvo vsekakor predstavlja neločljiv del razvoja evroameriške civilizacije. Nelson (2001, 329) pravi, da je v poznejšem krščanstvu iz določenega vidika ekonomija celo bližje Tomažu Akvinskemu kot Isaacku Newtonu in to zato, ker retorika in utemeljevanje ekonomije pogosto bolj spominjata na teološke dispute, kot na utemeljevanje in dokazovanje med fiziki.

JEZUSOVO UČENJE IN EKONOMSKE RAZMERE

Nova zaveza o materialnih dobrinah, bodisi v življenju Jezusa Kristusa in apostolov bodisi v življenju novozaveznega ljudstva, govori drugače kot Stara zaveza. Prav

tako je z materialnimi dobrinami prepletena bolj kot si morda mislimo. Pozornost zbujajo začetek Jezusovega delovanja v pripovedi Jezusovih skušnjav v puščavi. Eno od treh skušnjav Jezus odločno zavrne (Mt 4,4). Na nek način Jezusov odgovor na skušnjava v luči dimenzije in percepcije duha in telesa predstavlja neko splošno resnico. Po drugi strani pa je povsem razumljivo, da je bil Jezus v puščavi štirideset dni in je bil po štiridesetdnevem postu potreben vsakdanjih pomembnih življenjskih dobrin, se pravi hrane (kruha), brez katerih vemó, življenje ni mogoče. Že s stvarjenjem so človeku dane ustvarjene dobrine, da jih uporablja in se z njimi na zemlji preživlja. V skušnjavi beremo, da skušnjavec izhaja iz človekove osnovne potrebe: *"Če si Božji Sin, reci, naj ti kamni postanejo kruh."* (Mt 4,3) Skušnjava tako ne postavlja ločnice med zagovorniki in nasprotniki materialnega blagostanja, ampak izraža normativno opredelitev do materialnih stvari.

Jezusov jasen odgovor na skušnjava pisec prevzame iz Pete Mojzesove knjige, kjer Bog govori Izraelu, da je On tisti, ki je skrbel zanj in ga ohranil pri življenju (5 Mz 8,3). Če je Stara zaveza utemeljevala Izraelov uspeh in zagotovilo materialnega blagostanja z vidika morale, bo Nova zaveza sleherno nemoralno dejanje ali zlo, tisto, ki se dogaja hote ali nehote, moralno ali mimo morale, in navsezadnje tudi farizejski moralni sistem, s katerim precedimo komarja, požremo pa kamelo (Mt 23,24), položila na rame Mesije, ki se je žrtvoval za vse zlo tega sveta (Mr 2,27).²⁰ Namesto opredelitve za ali proti materialnemu blagostanju (bogastvu), morali ali nemorali, Nova zaveza ponuja *odrešenje*. Le tega ni moč kategorizirati v področje materialnih stvari ali denarja (Mt 22,17–22), temveč (Božjega) darila. Božja (od)kupitev je zastonj, zanjo ni treba plačati niti z dejanji, zaslugami ali dobrim vedenjem, etiko, še manj z denarjem (Ef 2,8–9; Rim 3,22–24).²¹

V kontekst odnosa do materialnega sveta moramo izpostaviti tudi Jezusove prilike (od vseh jih najdemo dvanajst takih), ki so

zasnovane na ekonomskih oziroma socialnih vprašanjih. Nekaj teh lahko beremo: o vdovi, ki je zgubila kovanec (Lk 15,8–10); o talentih, zaradi katerih gospodar kara služabnika, ki ni povečal zaupane mu vsote (Mt 25,27); o goljufivem upravitelju (Lk 16,5–13); o mezdni delavcih (Lk 7,41–43); o bogatem neumnežu (Lk 12,16–21); prilika o zakladu na njivi (Mt 13,44); prilika o biseru (Mt 13,45); prilika o usmiljenem Samarijanu (Lk 10,25–27); prilika o izgubljenem sinu (Lk 15,31–32); idr. Da ne zapademo v preobširno eksegezo posameznega odlomka, se ustavimo v najpomembnejšem delu Matejevega evangelija, se pravi Govoru na gori. V njem vidimo najpomembnejšo prepletenost krščanske (trans)akcije materialnih stvari.

"ODPIS DOLGA" ZA UBOGE

Na neki način se zdi, da je Jezusov nauk nasploh utemeljen na paradoksih, kar največkrat beremo v prilikah. Če poznamo Jezusovo zgodbo, vidimo, da je protislovno vse Jezusovo življenje: kralj, ki se je rodil v hlevu (Lk 2,12), zavrnil so ga celo najbolj goreči verniki tistega časa (Mt 21,45–46), družil se je s cestinarji, jedel z vlačugami, njegova moč je prikazana s šibkostjo, pred vstajenjem je bil Bog, torej najmočnejše bitje na Zemlji, poniževan in pribit na križ skupaj z razbojnikoma. Podobno Jezus začenja svoj govor na Gori (Mt 5,2–3).

Revščina, prevladujoča družbena in socialna tema, je navzoča takoj na začetku. Blagoslovljeni so tisti, ki so lačni in žejni (Mt 5,6). Pomanjkanje in revščina so tukaj prikazani kot prednost. Navsezadnje tudi molitev Očenaša v začetku izpostavi prošnjo: *"daj nam danes naš vsakdanji kruh"* (Mt 6,11) ter izkaže hrepenenje po prihodu Božjega kraljestva.²² Znano je, da je večina Palestine v Jezusovem času pripadala nižjemu sloju, ki jo je zaznamoval boj za materialno preživetje in za sam obstanek (Stegemann 1999, 88).²³ Pomembna, predvsem za današnji dolžniški čas, je naslednja prošnja: *"In odpústi nam*

naše dolge, kakor smo tudi mi odpustili svojim dolžnikom." (Mt 6,12)

Za danes je prošnja pomembna v kontekstu zadolženega odplačevanja dolga oziroma kot se pogosto sliši odpisu dolga. Principi, ki jih uporablja Jezus v svojih prilikah, ki so povsem duhovni in v praktičnem svetu morda absurdni, so vse do današnjih dni povsem običajni (vsaj v kriznih časih, če se spomnimo na nedavni odpis dolgov bank in velikih družb v kriznih letih 2008 in 2009). Odpuščanje dolgov v novozavezni grščini pomeni odpuščanje krivde, dolga, čemur v preprostem jeziku razumemo kot odpuščanje grehov.²⁴ Molitev *odpuščanja dolgov* govori o ljudeh tistega časa, katerih dolg je narasel toliko, da ga niso bili sposobni odplačevati in so zato postali "sužnji dolgov". Palmisano (2013, 515) navaja občutljivost za uboge (revne) kot Jezusov kriterij razmišljanja in delovanja njegovih učencev. Če želimo postati podobni Jezusu, moramo postati "občutljivi za uboge, trpeče". Že Stara zaveza opisuje koncept odpuščanja zadolženih sužnjev (2 Mz 21,2; 3 Mz 25,8–10; 5 Mz 15,1–6. 12–15). Nova zaveza tej družbeni ureditvi dodeljuje pomembnejšo raven. Taki ljudje (danes bi jim rekli ljudje, ki so bankrotirali) so namreč prepuščeni na leto milosti ali na rešitelja (Lk 4,17–19). Matjaž (2015, 251) navaja, da je "Bog odrešenik ubogih", saj imajo revni in ubogi v konceptu Jezusovega oznanila o Božjem kraljestvu svojo nenadomestljivo mesto. Odpuščanje (krivde, greha, dolga) tako postane ključna prvina krščanstva, Jezus nas je prišel odkupiti, odplačat, rešiti izpod jarma našega greha in dolga (1 Kor 7,32; 3 Mz 25,47–48; 2 Sam 7,23; Ps 107,2; Ps 111,9; Mr 10,45; Ef 1,7; Kol 1,14).

DENAR VIR VSEGA ZLA?

Povzamemo lahko, da krščanstvo upošteva materialno stran življenja in ga ne podcenjuje. Ob mnogih priložnostih danes pričevalci in razlagalci evangelija žal napačno citirajo in razlagajo pomen materialnega blagostanja, češ, da je "denar vir vsega zla" (1

Tim 6,10). Nova zaveza ne obsoja "denarja" kot takega, temveč pohlep po denarju, ki iz zablode povzroča pregreho. Jasneje to izraža apostol Pavel v Pismu Hebrejcem (Heb 13,5). Res je tudi, da je Jezus nagnal iz hrama "prodajalce volov, ovc in golobov ter menjalce denarja" (Jn 2,14), toda tega ni utemeljeval na njihovem delu, ampak s tem, da so mešali sveto s posvetnim. Če bi jih izgnal zaradi njegovega dela, tak izgon iz hrama najverjetneje tudi ne bi zadoščal. V nadaljevanju evangelija beremo, da jih je izgnal iz hrama, a jih kasneje ni več preganjal. V odnosu do denarja, kot beremo, lahko zasledimo t. i. občutljivost do mejne (ne)koristi in legitimnega priznanja vloge denarja (Mt 22, 17–22). Odnos do imetja, na katerega opozarja Jezus, vidimo da ni enosmeren, ampak ob njem obstaja obratno razmerje, ki v sebi skriva past in svojevrsten pomen (Mt 6,19–21). Iz tega vidika Jezus odpira razmišljanje, katerega danes samoumevno prezremo. Jezusove besede govorijo o revnih in bogatih z enako močjo, zanimivo je, da je odlomek usmerjen k prebogati družbi, ki je ne muči vprašanje pomanjkanja, ampak vprašanje presežka. Zaradi presežka se bojimo, kaj bomo jedli in pili in kaj bomo oblekli.

Medtem ko je Stara zaveza reševala vprašanje pravičnega poplačila na tem svetu, krščanstvo pravičnost opredeljuje s povsem novim prostorom imenovanim Božje kraljestvo in na ta način najboljše zaostruje ločnico med starim in novim. Iz tega vidika se morda zdi upravičena novozavezna zadržanost do tega sveta, ki predstavlja ceno novozavezne rešitve pravičnosti. Temu pritrjuje prilika o bogatašu in ubogem Lazarju (Lk 16,19–31). Udarina ost odrešenja in ljubezni omejuje vsakršno preračunljivost in prepletenost. Pavel temu dodaja naslednje "nepravilo": "Namen te zapovedi pa je ljubezen, ki izvira iz čistega srca, dobre vesti in iskrene vere." (1 Tim 1,5) Še jasneje in bolj neposredno: "Čistim je vse čisto. Omadeževanim in nevernim pa nobena stvar ni čista, ampak sta omadeževana celo njihova um in ves.t" (Tit 1,15) In kar zaokroži z vrhuncem: "Vse mi je dovoljeno," vendar ni vse koristno! "Vse mi je dovoljeno,"

toda jaz se ne bom dal ničemur podvreči!" (1 Kor 6,12) Nova zaveza ne izpostavlja nobenega umetnega moralnega sistema, ampak zapoved ljubezni,²⁵ kar predstavlja radikalno izhodišče pravih človeške morale in Božje "ekonomije".

ZAKLJUČEK

"Spremenjeno srce" in "novi človek" je krščanski ideal nad vsakršnim moralnim, ekonomskim in gospodarskim sistemom. Papež Frančišek v svojem prvem programskem dokumentu *Evangelii gaudium* jasno zapiše že v samem začetku, da veselje evangelija napolnjuje srca in celotno življenje ljudi, ki se srečujejo z Jezusom; ljudi, ki dovolijo, da jih odreši greha, žalosti, notranje praznine, osamljenosti. Z Jezusom Kristusom se namreč vedno rojeva in oživlja veselje (tč. 1). Pretirana potrošnja nas danes utaplja v samoljubno žalost, le-ta pa izvira iz lagodnega in skopiškega srca ter osamljene zavesti. Kot smo videli, Stara zaveza napoveduje veselje odrešenja, ki presega naše misli, preračunljivost in materialno bogastvo. Cerkev in vsak kristjan je poklican, da v svoj poslovni svet prinaša *model evangelija*, ki predstavlja gospodarstvo, kakor pove grška beseda *oikonomía* – ekonomija – umetnost dosegati ustrezno upravljanje skupne hiše, in ta hiša je ves svet (št. 206). Svetovna kriza, ki obsega finance in gospodarstvo, jasno kaže njune neuravnovešenosti in predvsem hudo pomanjkanje antropološke usmeritve (tč. 55). Denar mora služiti in ne vladati. "Kje je tvoj brat?" (1 Mz 4,9) je preroški glas in vprašanje, ki se upravičeno zastavlja sodobnemu človeku. Kljub vsemu bogastvu pa *človekovo dostojanstvo in skupna blaginja* veljata več, kakor dobro lastno počutje in udobje.

LITERATURA

Eliade, Mircea. 1959. *The sacred and the profane: the nature of religion*. New York: Harcourt Brace.

Franciscus, papež. 2014. *Veseli evangelija = Evangelii gaudium*: apostolska spodbuda. *Cerkveni dokument* 140. Ljubljana: Družina.

Gašpar, Nela. 2006. Teologija ljudske djelatnosti u Gaudium et spes i poslijekoncilskoj recepciji. *Bogoslovna smotra* 76: 81–102.

Guzzetti, B. Giovanni. 1987. *Christianesimo ed economia*. Milano: Massimo.

Mandeville, Bernard. 2015. Wikipedia The Free Encyclopedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Bernard_Mandeville (pridobljeno 26. 10. 2015).

Matjaž, Maksimilijan. 2015. *Eksegeza evangelijev: "Kaj pa vi pravite, kdo sem?"* Mr 8,29). Priročnik Teološke fakultete 25. Ljubljana: Teološka fakulteta.

Palmisano, Maria Carmela. 2013. Med videnjem in verovanjem: pot vere v četrtem evangeliju: "... da bi s tem, ko verujete, imeli življenje v njegovem imenu" (Jn 20,31). *Bogoslovni vestnik* 73: 507–515.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (elektronski vir). 2014. *Slovenska akademija znanosti in umetnosti in Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša*, 2. dop. izd. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Sedláček, Tomáš. 2014. *Ekonomija dobrega in zla. Po sledih človekovega spraševanja od Gilgameša do finančne krize*. Ljubljana: Družina.

Skrlovnik, Samo. 2015. Relativna in absolutna revščina v hebrejščini, v klasični in v novozavezni grščini. *Bogoslovni vestnik* 75: 79–98.

Sombart, Werner. 1997. *The Jews and Modern Capitalism*. New Brunswick, NJ: Transaction.

Stegemann, Ekkehard W. in Wolfgang Stegemann. 1999. *The Jesus Movement: A Social History of its First Century*. Edinburgh: T & T Clark.

Sveto pismo Stare in Nove zaveze. 2005. Slovenski standardni prevod iz izvirnih jezikov; študijska izdaja. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.

1. Tajkun zelo bogat in vpliven podjetnik z močnimi političnimi povezavami: tajkuni so z navideznimi dokapitalizacijami prišli do večinskih deležev mnogih podjetij (*Slovar slovenskega knjižnega jezika* (2014), s.v. "Tajkun").
2. Podobno spodbuja apostol Pavel: 2 Kor 5,14 in 1 Kor 5,16.
3. Voden asketizem kot navajanje na revščino ali prezir do češarkoli materialnega ali telesnega je bil starozaveznim Hebrejcem tuj. Pod vplivom tradicije, postavljene na Sokratovih in Platonovih delih, pa v Grčiji dobi posebno veljavo. Grška asketska tradicija pride zatem tudi v krščanstvo po naukih Pavla iz Tarza in neoplatonika Avguščina (354-430), ki pa sta imela do nje delne zadržke. Za Hebrejce je svet resničen in ni nekakšen odsev boljšega sveta nekje v oblakih idej, kot je običajna razlaga zgodovine, pripisana Platonu. Avguštin kasneje piše, da se duša ne bojuje proti telesu in telo ni kletka duše. Nasprotno, telo in gmotni (materialni, torej ekonomski) svet je stvaritev dobrega Boga. Zemlja, svet, telo, materialna resničnost so za Jude vzvišeno prizorišče Božjega delovanja, torej vrhunec stvarstva.
4. Če nekoliko pretiravamo, lahko rečemo, da je judovsko mišljenje najbolj zemeljska, realistična nazorska smer med vsemi, ki so vplivale na našo kulturo. Judom je namreč bil abstraktni svet idej tuj (5 Mz 4,15-19). Drugače kot poznejše krščanstvo Hebrejci niso razvili predstave o nebesih. Raj Hebrejcev – Eden – je bil prvotno umeščen na Zemlji, na danem mestu v Mezopotamiji in v danem času, ki je bil

- odmerjen s točnim rodoslovjem že od Adama in Eve (1 Mz 2,10-14).
5. Poudariti velja, da zadnji *element* ustvarjenega, torej živali, poimenuje človek in ne Bog. Stvarjenje sveta, ki ga je začel Bog, je bilo dano dokončati človeku (1 Mz 2,1920). Pravica *poimenovanja* predstavlja simbolični izraz krone Stvarnikovega dela. Pravica *poimenovanja* še danes velja kot neomejena pravica. Kot beremo, je motiv (do)ustvarjanja opisan v sami podobi vrta. Človek je postavljen v vrt in ne v gozd; kraj, ki naj bi ga plemenitil ali do-ustvarjal. *Gospod Bog je vzel človeka in ga postavil v edenski vrt, da bi ga obdeloval in varoval* (1 Mz 2,15).
 6. Kar je v odlomku stvarjenja najbolj izraženo z bibličnim *poimenovanjem*, kar pomeni kategorizacijo ter z razvrščanjem in redom (1 Mz 1,1-9).
 7. Kar ne pomeni kakršnekoli zlorabe *zemeljskih dobrin*, temveč njihovo razumno uporabo: namreč, da človeku služijo v skladu z njegovim razvojem, vključujoč tudi druge ljudi, bodisi za prihodnje generacije bodisi tiste, ki so nam blizu ali druge, ki so daleč od nas. Vsakokrat je potrebno, da ima človek pred očmi svoje konkretne zahteve in potrebe ter upošteva mnogovrsten smoter *zemeljskih dobrin* (Guzzetti 1987, 15).
 8. Hebrejci so bili sprva nomadsko plemo. Zato so cenili nevezanost in so odraščali v nenehni svobodi gibanja. Ta način je bil zanje boljši kot stalno naseljeno življenje poljedelcev, ki se jim je zdelo omejujoče. Bili so pastirji, poljedelsko življenje pa bi od njih zahtevalo ustalitev na enem mestu.
 9. V življenju se dogaja, da velikokrat z bogastvom pridejo tudi nesreče, zavist in sebičnost. Vse to je poznala že Stara zaveza (Prd 5,10). Nemalokrat se zgodi, da bogastvo ne osrečuje, čemur pritruje Ps 49,11. Z bogastvom si prav tako ni moč zagotoviti večnosti (Mt 19,23).
 10. Edina izjema je bil Noe (1 Mz 7,1).
 11. Bernard Mandeville (1670-1733) je bil kot *moderna ekonomist* ključni predstavnik filozofije *potrebe po pohlepu*. V smislu te filozofije je pohlep nujen pogoj za napredek družbe. Brez pohlepa ne bi bilo napredka ali pa bi bil ta zelo skromen. Mandeville zavzame nasprotno stališče od Hebrejcev, ki so verjeli, da je krepost gospodarsko koristna, pregreha pa ne.
 12. Vrsto takih primerov najdemo pri osvajanju obljubljenе dežele v Četrti Mojzesovi knjigi od 31. poglavja naprej.
 13. Kot primer lahko navedemo čas kraljevanja Davida in Salomona; gl. npr. 2 Krn 9.
 14. Naslednji zgled je v 2 Mz 23,25.
 15. Izraelski kralj Jerobeam II. je bil ekonomsko zelo uspešen, čeprav je bil brezbožen (2 Kr 13,2).
 16. Podobne primere, ki jih je v Stari zavezi veliko, zasledimo kot npr. v Prg 11,3, Prg 11,21. Podrobna raziskava hebrejske etike bi potrebovala večji obseg, kot jo opisujemo v tem prispevku, dejstvo pa je, da v luči moralnosti dobro in slabo predstavlja Gospodove attribute: "*Delam svetlobo in ustvarjam temo, narejam mir in ustvarjam gorje, jaz, Gospod, delam vse to*" (Iz 45,7).
 17. Dalje gl. npr. Job 2,7-10 (Job izgubi zdravje). Po Jobovem trpljenju (spomnimo, da so tri od štirih muk bile zaradi njegovega imetja), ki naj dokaže, da Job ni delal dobro zaradi koristi, so Joba obiskali trije prijatelji. Prijatelji skušajo dokazati, da je Job vendarle moral grešiti in si zato zaslužil Božjo kazen. Predstavljati si položaj, da je Job kot pravičnik trpel brez razloga, je bilo nepredstavljivo. Job vztraja: "*Spoznajte vendar, da me je uklonil Bog in vrgel name svojo mrežo!*" (Job 19,6).
 18. Zakoni in pravila, zapisana v Tori (613 zapovedi), večinoma v Tretji Mojzesovi knjigi, imajo osrednjo vlogo v judovskem verskem nauku. Primer najdemo v 5 Mz 6,5-7.
 19. Praznovanje sobote in sobotni počitek v kontekstu Stare zaveze ni zgolj "*day-off*", ampak pomeni ontološki počitek, ki sledi zgledu Gospodovega počitka na sedmi dan. Predstavlja poslanstvo, ki daje smisel stvarjenja: smisel stvarjenja ni bilo stvarjenje kot tako, kot nekakšna končna dejavnost, ampak je imelo nekakšen cilj, konec. Bivajoče je bilo ustvarjeno, da bi v njem našli počitek, popolnost, veselje. Ta vidik "*dopusta*", kot ga imenujemo danes, je povsem sprevržen, današnji človek se ni sposoben zaustaviti niti v proizvodnji niti v potrošnji, ker je preveč odvisen od "*mitologije rasti*".
 20. Jezus se je v svojem času vsakršnemu umetnemu moralnemu sistemu upiral in se mu posmehoval. Prav tako ni zapustil nobenega vzorca moralnega vedenja, sistema moralnih pravil, ki bi jih bilo mogoče presoditi od zunaj. Njegova zapuščina ja zapoved ljubezni.
 21. Na tem mestu izpostavimo poved Apd 8,20: "*Peter pa mu je rekel: "Pojdi v pogubo, ti in tvoj denar, če misliš, da si Božji dar lahko kupiš z denarjem!"*" Za darilo velja, da nima natančne, nedvoumne cene. Ima vrednost, nima pa cene; o darilu se tudi ni moč pogajati, zanj tudi ne obstaja noben popust. V življenju prav tako ni moč kupiti stvari, ki se ne prodajajo, kot so prijateljstvo, smisel življenja ali ljubezen. Lahko sicer kupimo približke in skušamo v njih najti svoj mir.
 22. Kot zadnji primer, ki izvir iz Razodetja, beremo, kako pomembna je "*materialna izmenjava*" in gospodarska tema Nove zaveze. Prim. Raz 13,17: "*Nihče ni smel ne kupovati ne prodajati, samo tisti, ki je imel žig, se pravi ime zveri ali število njenega imena.*"
 23. Skralovnik (2015, 79-98) razdeljuje družbeni fenomen revščine v antičnem Izraelu na podlagi pisnih virov po kriteriju minimalne eksistence na relativno in na absolutno revščino, pri čemer je za relativno revščino značilno, da posameznik s svojim lastnim delom in trudom v smislu prehrane, obleke in bivališča, še zmore – z zmernostjo, z odrekanjem in s trdim delom – dostojno preživeti sebe in svojo družino; absolutna revščina pa se kaže v odsotnosti elementarnih dobrin, to je: hrane, obleke in bivališča.
 24. V grščini je uporabljen izraz *ophelēmata*, kar pomeni dolg, *ophelio*. Molitev je zapisana tudi v Lk 11,2-4. Grška beseda *amartias* pomeni greh, starejši vir izhaja iz korena *hemart*, kar pa pomeni "*delati zlo, grešiti*". Ti dve besedi sta pogosto sopomenki. Beseda *amartias* je v Novi zavezi uporabljena 181-krat, *hamarant* 36-krat, *ophelio* 36-krat.
 25. Jezus je umetni moralni sistem celo zavračal: Mr 2,27.